

NEOIMPERIALIZM ROSYJSKI

W KONTEKŚCIE
WOJNY W UKRAINIE

WYZWANIA
DLA WŁADZ
SAMORZĄDOWYCH
I SPOŁECZNOŚCI
LOKALNEJ
POWIATU
OLKUSKIEGO

Redakcja:

Małgorzata Kiwior-Filo
Ewa Bujwid-Kurek
Bartosz Kwieciński

**NEOIMPERIALIZM
ROSYJSKI**

**W KONTEKŚCIE
WOJNY W UKRAINIE**

**WYZWANIA
DLA WŁADZ
SAMORZĄDOWYCH
I SPOŁECZNOŚCI
LOKALNEJ
POWIATU
OLKUSKIEGO**

NEOIMPERIALIZM ROSYJSKI

**W KONTEKŚCIE
WOJNY W UKRAINIE**

**WYZWANIA
DLA WŁADZ
SAMORZĄDOWYCH
I SPOŁECZNOŚCI
LOKALNEJ
POWIATU
OLKUSKIEGO**

Redakcja:

Małgorzata Kiwior-Filo

Ewa Bujwid-Kurek

Bartosz Kwieciński

Kraków 2023

Małgorzata Kiwior-Filo
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
✉ <https://orcid.org/0000-0002-4797-8079>
✉ malgorzata.kiwior-filo@uj.edu.pl

Ewa Bujwid-Kurek
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
✉ <https://orcid.org/0000-0001-7634-828X>
✉ ewa.bujwid-kurek@uj.edu.pl

Bartosz Kwieciński
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
✉ <https://orcid.org/0000-0002-3035-0269>
✉ bartosz.kwiecinski@uj.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2023

Recenzent
dr hab. Stefan Bielański, prof. UP

Opracowanie redakcyjne
Justyna Zdziennicka

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-878-8 (druk)
ISBN 978-83-8138-879-5 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388795>

Na okładce: Pasażerowie czwartego pociągu humanitarnego z Ukrainy, który dotarł do Olkusza 4 marca 2022 r. Źródło: <https://olkusz.naszemiasto.pl/czwarty-pociag-z-uchodzcami-juz-w-olkuszu-wysiadlo-z-niego/ar/c1-8706471>, fot. Łukasz Kmita

Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Redaktorskich słów kilka. Nowe oblicza rosyjskiego imperializmu – wyzwania dla samorządowej pomocy humanitarnej	7
---	---

Moduł teoretyczny

Neoimperializm rosyjski w kontekście wojny w Ukrainie

Rozdział I

Małgorzata Kiwior-Filo, Monika Kwiatkowska <i>Neoimperializm rosyjski – geneza i współczesne implikacje</i>	17
--	----

Rozdział II

Bartosz Kwieciński, Roman Kozlov <i>Zbrojna agresja Rosji, destabilizacja Ukrainy, kryzys humanitarny i jego skutki</i>	43
--	----

Rozdział III

Ewa Bujwid-Kurek, Jakub Siatka <i>Polska w obliczu wojny w Ukrainie – prawnoinstytucjonalne uwarunkowania działań pomocowych i reakcja polskiego społeczeństwa</i>	77
---	----

Moduł empiryczny
Wyzwania dla władz samorządowych i społeczności lokalnej
powiatu olkuskiego

Rozdział IV

Dawid Berbeć, Monika Kwiatkowska

*Powiat olkuski i nowe wyzwania po 24 lutego 2022 roku.*119

Rozdział V

Ewa Bujwid-Kurek, Jakub Siatka

*Problemy uchodźców i udzielona pomoc – studium
przypadku na podstawie badań ankietowych
przeprowadzonych w Olkuszu / powiecie oluskim.*153

Rozdział VI

Mateusz Kamionka

*Rozwój współpracy bilateralnej Olkusza i Niżyna
w początkowym okresie wojny w Ukrainie
(luty-wrzesień 2022 roku)*199

Zakończenie.215

Aneks221

Noty o autorach241

Indeks osób245

Redaktorskich słów kilka

Nowe oblicza rosyjskiego imperializmu – wyzwania dla samorządowej pomocy humanitarnej

Dzieje imperiów i imperializmu od czasów starożytnych były przedmiotem naukowego namysłu, a próby zrozumienia i wyjaśnienia przyczyn ich powstawania i upadków nadal stanowią obiekt badań współczesnej „imperilogii”. Okazuje się bowiem, że w XXI w. za sprawą Kremla mamy do czynienia z wyraźnym nawiązaniem do tradycji ekspansjonistycznego rosyjskiego imperializmu, najpierw carskiego, potem sowieckiego, ale zawsze – jak twierdzi Andrzej Nowak – „ciążącego” nad dziejami Europy Wschodniej. Ekspansjonistyczny neoimperializm rosyjski przybrał zbrodniczą formę konfliktu zbrojnego w Ukrainie, powodując destabilizację Ukrainy, wywołując ogólnoświatowy kryzys i zachwianie globalnego bezpieczeństwa.

Pozycja, którą oddajemy w ręce czytelnika, dotyczy aktualnej i bardzo ważnej problematyki szczególnie z perspektywy dwóch dyscyplin naukowych: dyscypliny nauki o polityce i administracji oraz dyscypliny nauki o kulturze i religii. Poświęcona została bowiem nie tylko kwestii neoimperializmu rosyjskiego w kontekście

toczącej się wojny w Ukrainie, lecz także wyzwaniom, przed jakimi stanęły zarówno władze samorządowe, jak też społeczność lokalna powiatu olkuskiego od początku agresji, tj. od 24 lutego 2022 r.

W drugiej dekadzie XXI w. dzień 24 lutego 2022 r. wpisuje się do historii Europy i całego świata jako data szczególna, która będzie kojarzona z tragizmem wielu milionów Ukraińców spowodowanym zbrojną agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Choć wydawać by się mogło, że jest to konflikt między dwoma państwami, to jednak *de facto* mamy do czynienia ze zderzeniem systemu autorytarnego z wolnym światem demokratycznym w wymiarze globalnym. Na „naszych oczach” zjadliwe oblicze neoimperializmu rosyjskiego, przybierające niebywale agresywną formę, spowodowało lawinę następujących po sobie zdarzeń, z których szczególnie dotkliwe są te związane z niespotykanym jak dotąd zachwianiem bezpieczeństwa ludności ukraińskiej. W sytuacji wojny oczywiste jest zagrożenie życia ludności, która najczęściej w popłochu, niemal w jednej chwili, zmuszona była do podejmowania desperackich decyzji o opuszczeniu swoich domostw i udaniu się w bezpieczne dla siebie i swoich najbliższych miejsce. Takim właśnie azylem bezpieczeństwa dla wielu milionów mieszkańców Ukrainy stała się sąsiadująca z nią od zachodu Polska, do której tylko w pierwszym miesiącu przybyło 2 mln 237 tys.¹ uchodźców, w trzech pierwszych miesiącach trwania wojny granicę przekroczyło natomiast już ponad 3 mln 300 tys. osób², o czym szerzej piszą autorzy rozdziału trzeciego.

Wybór powiatu olkuskiego przez ludność ukraińską wynikał z faktu, że istniało bezpośrednie połączenie kolejowe ze Lwowem (linii hutniczej szerokotorowej LHS). Ta szczególna lokalizacja Olkusza sprawiła, że tylko w pierwszych tygodniach rosyjskiej inwa-

¹ Według informacji Straży Granicznej z dnia 26 kwietnia 2022. Zob. https://twitter.com/Straż_Graniczna/status/1507258406511464481?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Etweet – 30.11.2022.

² 3 315 711 osób to stan na dzień 13 maja 2022 r. Zob. <https://data2.unher.org/en/situations/ukraine> – 1.12.2022.

zji na Ukrainę przybyło do „Srebrnego Miasta”, liczącego niespełna 35 tys. mieszkańców, ponad 10 tys. ukraińskich uchodźców. W związku z czym starostwo powiatu olkuskiego zmuszone było do natychmiastowej reakcji i podejmowania decyzji adekwatnych do zaistniałej sytuacji kryzysowej. Jedną z pierwszych pilnych decyzji było utworzenie w Olkuszu „miasteczka namiotowego”, spełniającego funkcję punktu recepcyjnego dla przyjeżdżającej ludności z Ukrainy. W tej *ekstraordynaryjnej* sytuacji, w jakiej znalazł się Olkusz i powiat olkuski, zarówno władze lokalne, służby, organizacje społeczne, wolontariat, jak i zwykli mieszkańcy wykazali się niebywałym zaangażowaniem w organizację i udzielanie niezbędnej pomocy.

Książka jest efektem realizowanego na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie grantu badawczego pt. *Neoimperializm rosyjski w kontekście wojny w Ukrainie – wyzwania dla władz samorządowych i społeczności lokalnej powiatu olkuskiego*. Środki finansowe na realizację tego grantu pozyskane zostały w konkursie na rozwój współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym uczelni. Grant ten realizowany był w ramach Działania nr 19 (R2S – Nauka dla Społeczeństwa) z programu strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

W skład interdyscyplinarnego zespołu badawczego, kierowanego przez dr hab. Małgorzatę Kiwior-Filo, prof. UJ, reprezentującą dyscyplinę nauki o polityce i administracji, wchodził: prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek (dyscyplina nauki o polityce i administracji), dr Bartosz Kwieciński (dyscyplina nauki o kulturze i religii), studenci z Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ: lic. Monika Kwiatkowska, lic. Dawid Berbeć, lic. Jakub Siatka, lic. Roman Kozlov, lic. Karyna Galguz oraz dr Mateusz Kamionka (dyscyplina nauki o polityce i administracji), który, współpracując z zespołem, wniósł cenny wkład jednocześnie jako teoretyk i praktyk w zakresie badanej problematyki. W związku z tym, że konkurs był ukierunkowany na współpracę z otoczeniem (interesariuszem zewnętrznym), projekt realizowa-

no w okresie od lipca 2022 do stycznia 2023 r. przy aktywnym udziale Starostwa Powiatowego w Olkuszu, reprezentowanego przez starostę mgr. Bogumiłą Sobczyka, oraz Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Olkuszu, reprezentowanego przez dyrektorkę mgr Annę Curyło-Rzepkę.

Książka, która jest efektem pracy wyżej wymienionego zespołu badawczego, składa się z *Redaktorskich słów kilku*, dwóch modułów: teoretycznego i empirycznego, zakończenia, wykazu bibliografii i aneksu, w którym zamieszczone zostały materiały fotograficzne dokumentujące omawiane wydarzenia. W każdym z modułów znajdują się po trzy rozdziały ułożone względem siebie w logicznej sekwencji przyczynowo-skutkowej.

W rozdziale pierwszym, autorstwa Małgorzaty Kiwior-Filo i Moniki Kwiatkowskiej, została podjęta próba wyjaśnienia istoty neoimperializmu rosyjskiego, jego genezy i współczesnych implikacji. Autorki zwracają uwagę, że choć imperia były immanentną cechą stosunków międzynarodowych od początków państwowości, będąc przedmiotem dociekań naukowych, teoretycznych prób ich wyjaśnienia (teorie metrocentryczne, pericentryczne, neorealistyczne) i definiowania, to neoimperializm rosyjski posiada własną specyfikę. Pomimo upadku imperium sowieckiego w sensie przestrzeni geograficznej i zinstytucjonalizowanego systemu władzy, w procesie transformacji systemowej zwyciężył „projekt imperialny”, udaremniając szansę na demokratyzację Rosji. W rosyjskiej świadomości, poddanej propagandowym zabiegom, imperium przetrwało jako „sens” istnienia wielkiej Rosji, a imperialna „misja” jej odbudowy znalazła wyraz w koncepcji putinowskiego „rosyjskiego świata”.

Rozdział drugi, napisany przez Bartosza Kwiecińskiego i Romana Kozłova, zatytułowany został *Zbrojna agresja Rosji, destabilizacja Ukrainy, kryzys humanitarny i jego skutki*. Podjęto w nim temat przyczyn i skutków rosyjskiej inwazji na Ukrainę, ze szczególnym uwzględnieniem kryzysu/katastrofy humanitarnej wywołanej zbrojną agresją.

Rozdział trzeci, którego autorami są Ewa Bujwid-Kurek i Jakub Siatka, próbuje odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób poradziła sobie Polska w obliczu wojny w Ukrainie. W związku z czym dokonana została analiza prawno-instytucjonalnych uwarunkowań działań pomocowych, jak i zwrócono uwagę na aktywność polskiego społeczeństwa. Z przeprowadzonej analizy, w której oparto się głównie na *Ustawie z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*, a także wykorzystano wyniki wielu raportów, stwierdzono, że obecnie trudno jest jednoznacznie ocenić, czy to władze polskie, czy też polskie społeczeństwo wykazało się większą aktywnością w tym względzie. Na pewno ustalono, że władze polskie i polskie społeczeństwo, znajdując się w obliczu eskalującej fali uchodźców z Ukrainy, nie mając, jak dotąd, doświadczenia w tym względzie, wykazały się niemal natychmiastową reakcją adekwatną do tej *ekstraordynaryjnej* sytuacji.

Rozdziały zawarte w module empirycznym stanowią swoiste studium przypadku, podejmują bowiem analizę udzielonej pomocy uchodźcom ukraińskim przez władze samorządowe i społeczność lokalną powiatu olkuskiego. W tym celu za pomocą metody ilościowej przeprowadzone zostały wywiady i ankiety mające na celu potwierdzenie i udokumentowanie wzmożonej aktywności i zaangażowania na rzecz ludności ukraińskiej. Zdecydowano się na wybór respondentów wśród ludności ukraińskiej wciąż jeszcze przebywającej na obszarze Olkusza i powiatu olkuskiego. W konsultacji ze starostwem powiatu olkuskiego postanowiono przeprowadzić badania wśród osób korzystających z bazy noclegowej oferowanej przez władze lokalne. Pozyskane dane zostały zgromadzone podczas zarówno wywiadu bezpośredniego, jak też poprzez udostępnienie ankiety w formie on-line. Dokładny opis próby respondentów znajduje się w rozdziale czwartym, wzór ankiety w języku polskim i ukraińskim został natomiast zamieszczony w aneksie.

W rozdziale czwartym Monika Kwiatkowska i Dawid Berbec opisali powiat olkuski, zwracając uwagę na nowe wyzwania, wobec których stanęły władze lokalne, organizacje społeczne i spo-

łeczność zarówno Olkusza, jak i powiatu olkuskiego, a które były związane z kryzysem humanitarnym wywołanym zbrojną agresją Rosji na Ukrainie od 24 lutego 2022 r.

Przygotowany przez Ewę Bujwid-Kurek i Jakuba Siatkę kolejny, piąty rozdział, przedstawia wyniki przeprowadzonych ankiet wśród ludności ukraińskiej, przebywającej w powiecie olkuskim, a które potwierdzają faktyczne działania pomocowe. Jednocześnie ujawniają trudności, z jakimi musiała zmierzyć się traumatycznie doświadczona wojną ludność ukraińska. W rozdziale tym nie tylko zostały opisane szczegółowo kwestie związane z udzieloną pomocą, lecz także wskazano na problemy adaptacyjne wynikające z przebywania w zupełnie nowym środowisku społeczno-kulturowym.

Rozdział szósty pt. *Rozwój współpracy bilateralnej Olkusza i Niżyna w początkowym okresie wojny w Ukrainie (luty-wrzesień 2022)*, którego autorem jest Mateusz Kamionka, a który ze względu na poruszaną w książce problematykę może sprawiać wrażenie odrębnego studium, w opinii redaktorów stanowi swego rodzaju wartość dodaną, jest bowiem cennym dopełnieniem omawianej problematyki. W rozdziale tym zwrócono uwagę na wydarzenia, które dokonały się w okresie luty-wrzesień 2022 r., akcentując fakt, że nawet w warunkach kryzysowych, jakich doświadczała Ukraina, jest możliwe zapoczątkowanie partnerskiej współpracy bilateralnej.

Monografię zamyka zakończenie. Zebrano w nim wnioski końcowe i sformułowano rekomendacje dla władz lokalnych. Stanowiły one wynik przeprowadzonej analizy teoretycznej, a także badań empirycznych. Zdaniem członków zespołu badawczego z powodzeniem mogą one posłużyć do opracowania stosownych strategii w zakresie polityki publicznej szczebla lokalnego.

W monografii wykorzystano metody badawcze właściwe naukom społecznym, w tym nauce o polityce i administracji oraz naukom humanistycznym, a zwłaszcza dyscyplinie nauk o kulturze i religii. W module teoretycznym znalazły zastosowanie szczególnie metody jakościowe, takie jak: studium przypadku, metoda przyczynowo-skutkowa, analiza źródeł pierwotnych. Moduł em-

piryczny powstał natomiast przy wykorzystaniu metod ilościowych, w tym ankiety, obserwacji i wywiadów pogłębionych.

Podjęty temat jest aktualny i ważny poznawczo w związku z czym niewątpliwie zasługuje na szczegółową refleksję naukowo-badawczą. I choć na rynku wydawniczym można już spotkać szereg publikacji poświęconych podobnej problematyce, wśród których należy wyróżnić wartościowe pod względem faktograficznym raporty, to biorąc pod uwagę fakt, że jak do tej pory (styczeń 2023 r.) na polskim rynku wydawniczym nie pojawiła się publikacja o identycznej treści, książka ta wypełnia niezagospodarowaną przestrzeń w politologiczno-kulturoznawczej literaturze przedmiotu.

Projekt, którego efektem jest niniejsza publikacja, spotkał się z żywym zainteresowaniem ze strony władz lokalnych oraz społeczności powiatu olkuskiego. Wszyscy uznali potrzebę udokumentowania stanu faktycznej pomocy udzielonej uchodźcom, a także upowszechnienia wiedzy i wyników przeprowadzonych badań (w tym ze strony służb, np. Policji).

W trakcie realizacji projektu odbyło się szereg spotkań zespołu badawczego, w tym z interesariuszami zewnętrznymi (przedstawicielami Starostwa Powiatowego w Olkuszu, PCPR-u, Straży Pożarnej, Urzędu Pracy itp.), jak również zorganizowano dwa seminaria naukowe: jedno 19 stycznia 2023 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, drugie 26 stycznia tego samego roku w II LO im. Ziemi Olkuskiej w Olkuszu (patrz: aneks). Podczas seminariów była możliwość nie tylko wymiany wiedzy z zakresu poddanego badaniu, lecz także integracji m.in. środowiska wolontariuszy (wielu z nich po raz pierwszy miało okazję opowiedzieć o swych doświadczeniach), jak też przedstawicieli władz lokalnych i uchodźców (wzruszające relacje młodzieży szkolnej z klasy „ukraińskiej”). Seminarium te, co warto podkreślić, tworzyły platformę wymiany myśli. Pozwoliły zobrazować skalę pomocy i zwrócić uwagę na realne potrzeby w tym zakresie obecnie i w przyszłości.

Summa summarum seminaria te były poświęcone namysłowi nad problemami funkcjonowania człowieka w warunkach współczesnych wyzwań, głównie niestabilności otoczenia. Projekt uwi-

docznił wartość wzajemnej współpracy i potrzebę jej kontynuacji w przyszłości, zarówno ze strony pracowników naukowo-badawczych, studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, jak też społeczności lokalnej (interesariuszy zewnętrznych) reprezentowanej przez Starostwo Powiatu Olkuskiego – żywo zainteresowane i zaangażowane w jego realizację.

W tym miejscu pragniemy złożyć serdeczne podziękowania wszystkim interesariuszom zewnętrznym: Starostwu Powiatowemu w Olkuszu, szczególnie staroście Bogumiłowi Sobczykowi, wicestarście Paulinie Polak, dyrektorze Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Olkuszu Annie Curyło-Rzepce, dyrektorze II LO im. Ziemi Olkuskiej w Olkuszu Agnieszce Grzebinodze, młodszemu kapitanowi Straży Pożarnej w Olkuszu Michałowi Bielachowi, księdzu Kościoła Polskokatolickiego w Krzykawie Małobądzu Tadeuszowi Budaczowi, prezesce Stowarzyszenia Dobroczynnego (*Res – Sacra Miser*) Annie Deli oraz Pani Walentynie Tomaszewskiej, sprawującej pieczę nad młodzieżą ukraińską z oddziału przygotowawczego II LO w Olkuszu za życzliwość, cenną współpracę i zaangażowanie w realizację projektu.

Życzliwe słowa kierujemy także pod adresem benefaktora, którym jest Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ oraz Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ – dziękujemy za pozytywne rozstrzygnięcie konkursu i przyznanie środków finansowych na realizację tego projektu.

Słowa podziękowania kierujemy także pod adresem wszystkich respondentów – ludności ukraińskiej przebywającej w powiecie olkuskim – którzy brali udział w badaniach ankietowych.

Redaktorzy (Małgorzata Kiwior-Filo, Ewa Bujwid-Kurek, Bartosz Kwieciński) żywią nadzieję, że książka ta będzie ciekawą lekturą nie tylko dla adeptów nauki, praktyków (władz różnych szczebli), lecz także dla wszystkich tych, którym niesienie pomocy humanitarnej nie jest obojętne.

Ewa Bujwid-Kurek
Małgorzata Kiwior-Filo

Pozycja, którą oddajemy w ręce czytelnika, dotyczy aktualnej i bardzo ważnej problematyki szczególnie z perspektywy dwóch dyscyplin naukowych: dyscypliny nauki o polityce i administracji oraz dyscypliny nauki o kulturze i religii. Poświęcona została bowiem nie tylko kwestii neoimperializmu rosyjskiego w kontekście toczącej się wojny w Ukrainie, lecz także wyzwaniom, z którymi musiały się zmierzyć władze samorządowe i społeczność lokalna powiatu olkuskiego od początku agresji, tj. od 24 lutego 2022 r. Przykład Olkusza jak w soczewce ogniskuje większość problemów, przed jakimi stanęły władze lokalne oraz mieszkańcy, którzy postanowili aktywnie włączyć się w akcje pomocowe.

Redaktorzy